

Tartu Ülikool
Loodus- ja täppisteaduste valdkond
Ökoloogia ja maateaduste instituut
Geograafia osakond

Bakalaureusetöö inimgeograafias

**Planeerimiskultuuri muutus Eestis 2000ndatel Hofstede
kultuuridimensioonide põhjal**

Marcus-Heinrich Puhke

Juhendaja: dotsent Garri Raagmaa

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja: /allkiri, kuupäev/

Osakonna juhataja: /allkiri, kuupäev/

Tartu 2016

Infoleht

Planeerimiskultuuri muutus Eestis 2000ndatel Hofstede Kultuuridimensioonide põhjal

Antud töö uurib, kuidas on muutunud Eesti planeerimiskultuur Geert Hofstede kultuuridimensioonide raamistikus. Vaatluse all on Pärnu ja Tartu linnad. Töö raames on läbi viidud nii ekspertintervjuud, meediaanalüüs ja kaasuse analüüs.

Märksõnad: planeerimiskultuur, Geert Hofstede, kaasamine, ruumiline planeerimine.

CERCS kood: S240

The change of planning culture in Estonia based on Hofstede's cultural dimensions during 2000s

This bachelor's thesis investigates how planning culture in Estonia has changed in 2000s. The thesis contains investigations that are based on interviews, media analysis and analysis of the case.

Keywords: planning culture, Geert Hofstede, spatial planning.

CERCS code: S240

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad	5
1.1 Euroopa planeerimiskultuur	5
1.2 Postsotsialistliku Euroopa planeerimiskultuur	7
1.3 Eesti planeerimiskultuur.....	8
1.4 Geert Hofstede kultuuridimensioonid	9
2. Materjal ja metoodika	12
2.1 Uurimisküsimused.....	12
2.2 Uurimismeetodid.....	12
3. Tulemused.....	14
3.1 Eksperdiintervjuu tulemused.....	14
3.1 Kaasuse analüüsi tulemused	20
3.3 Meediaanalüüsi tulemused	22
4. Arutelu	26
Kokkuvõte	28
SUMMARY	29
Tänuavaldused.....	30
Kasutatud materjal.....	31
Lisad	36
Lisa 1. Intervjuu kava.....	36

Sissejuhatus

Alates 1940. aastate keskpaigast kuni 1980. aastate lõpuni valdas Ida-Euroopa riikides tsentraliseeritud planeerimine. Planeerimiste ideoloogiat suunasid riikides võimul olevad kommunistlikud parteid. Pärast Eesti taasiseseisvumist 20. augustil 1991. aastal nagu ka teistes vabanenud Ida-Euroopa maades, hakkas kujunema uus institutsionaalne, majanduslik ja poliitiline süsteem.

50 aastat kommunismi, mida sageli, kuid kohati üsna alusetult nimetati ka plaanimajanduseks, jättis postsotsialistlike riikide planeerimisse tugeva jälje. Poliitikud ei mõistnud planeerimise olulisust ja ühiskond püsis selles osas väga kriitiliselt meelestatud (Sykora 1999). Tegemist oli ajaga, mil muutused olid igapäevased, kuid ilma planeerimata olid tulemused enamasti ettearvamatud. Planeerimise olulisust hakati enam mõistma, kui nähti selle vajalikkust saamaks toetusi Euroopa Regionaalarengu Fondidest (Adams 2008).

Nii on Eesti lähiajaloo jooksul planeerimiskultuuri arengus toimunud väga kiired ja laiahaardelised muutused, kusjuures on alust arvata, et need ei ole järginud alati analoogseid muutusi mujal Ida-Euroopas (Knieling ja Othengrafen 2009). Ühelt poolt on see olnud tingitud planeerijate õppimisest ennekõike lähimaade kolleegidelt, teiseks on olnud suur mõju euroopastumisel – EL reeglite rakendamisel (Böhme ja Waterhout 2008). Kolmandaks tuleb arvestada ühiskonna sisemise arengu protsessidega, kus üldisem väärtussüsteem kujuneb ümber (Lauristin jt 2007) ja mõjutab paratamatult ka planeerimist: selles osalemist ja selle lõpptulemusi.

Antud töös kasutatakse Eesti avaliku planeerimiskultuuri muutuste analüüsil Geert Hofstede (1983 ; 2011) väljatöötatud kultuuridimensioonide raamistikku. Uurimustöö keskmes on Eesti keskmise suurusega linnade avalikus ruumis olulised piirkonnad: Tartu kesklinn ja Pärnu linn. Need on olulised paigad kohalike inimeste jaoks ja märgilised kogu eesti elanikkonnale. Töös on kasutatud juhtumiuuringu meetodikat. Taustandmeid koguti meediast, töötati läbi planeeringute dokumentatsioon kohalikes omavalitsustes ning viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud oma ala ekspertidega.

Antud töö eesmärgiks on uurida, kuidas on muutunud Eesti planeerimiskultuur 2000ndatel. Uurimisprobleem tuleneb Eesti lähiajaloo toimunud suurtest struktuurimuutustest. Bakalaureusetöö koosneb viiest osast. Esimese peatükis antakse ülevaade Euroopa planeerimiskultuuri ja Hofstede dimensioonide teoreetilisest taustast, töö eesmärgist ja sõnastatakse töö probleem. Järgnevas peatükis kirjeldatakse kasutatud andmeid, uuritud

piirkondi ning meetodi ja valimi kirjeldust. Uurimistöö tulemuste all analüüsitakse läbiviidud intervjuusid ja esitatakse empiirilised tulemused alapeatükkide kaupa, Hofstede kultuuridimensioonide raamistikus. Töö lõpetavad arutelu ja kokkuvõte.

1. Teoreetilised lähtekohad

Suhteliselt väiksel Euroopa territooriumil paikneb palju erinevaid riike, rahvuseid ja kultuure. Erinevate riikide areng ja ajalugu muudavad pildi kirjuks. See on üks põhjus, miks ei tööta tuleviku planeerimisel samad meetmed erinevates piirkondades ühtemoodi, põhjustades heterogeenset arengut. Ka planeeringute koostamisel ja teostamisel on oluline arvestada kultuuriliste eripäradega.

1.1 Euroopa planeerimiskultuur

Othengrafen (2010) väidab, et kultuur ei mõjuta ainult seda, kuidas planeerimissüsteemid on välja töötatud, vaid ka igapäevaseid protsesse. Antropoloogiliselt koosneb kultuur arusaamadest, elufilosoofiast ja väärtustest, mida jagatakse teatud rühma inimeste vahel (Kroeber ja Kluckhohn 1963; Sarbaugh 1988; Avruch 2002; Gullestrup 2006). Euroopa Liidu ühtse ruumi ja regionaalse arengu planeerimise olulisust hakati mõistma 1940. aastate lõpus Euroopa Nõukogu asustamisega, akadeemiline ja poliitiline õitseage saabus aga tunduvalt hiljem (Williams 1996).

Edu püüti saavutada erinevates riikides samu juhtimisprintsipi rakendades, mis empiiriliselt siiski tõeseks ei osutunud (Hofstede 1983). Arvestada ei osatud lokaalselt erineva olukorra ja seisukohtadega, mida tekitavad poliitiliselt erinevad prioriteedid, ebavõrdne majanduslik konkurentsivõime ja demograafiline olukord (Healey ja Williams 1993). Paradoks seisneb Euroopa ühtse arengu tagamises, samas arvestades ühiskondlikke ja majanduslikke erinevusi.

Stead (2012) kirjutab, et ruumilise arengu ühtlustamiseks on mitmeid meetodeid, näiteks: planeerimishariduse rahvusvahelisemaks muutumine, regioonide ja linnadevahelise konkurentsi suurendamine, poliitikasiire ja euroopastumine. Euroopastumine on seotud Euroopa Liiduga, reeglite muutustega, poliitiliste paradigmatidega, stiiliga, kuidas asju aetakse, jagatud normide või uskumustega (Stead 2012). Oluline on aru saada, et euroopastumine pole ainult ülevalt alla poliitika, vaid ka alt üles ja horisontaalne protsess (Marshall 2005).

Planeerimise euroopastumine ei ole riigiti või piirkonniti erinevate visioonide kopeerimine, vaid ruumiliste ideede ja teadmiste ringlus, toimides tihti poliitikute vahel, kes avaliku arvamuse kujundamiseks võtavad tihti sõna ka väljaspool ametlikke struktuure (Böhme ja Waterhout, 2008). Sellega tekib oht, kus poliitiliselt mõjukamad riigid suruvad liigselt endi visioone peale. Samas suureneb euroopastumisega planeerijate rahvusvaheline kogemus, osalus rahvusvahelistes koostöövõrgustikes, erinevate seisukohtade mõistmine ja

planeerimisühimõtete horisontaalne inimeselt inimesele levik (Dühr, Stead ja Zonneveld 2007).

Ühe esimestest Euroopa planeerimiskultuuri võrdlevatest uuringutest viis läbi Euroopa Komisjon, (CEC 1997), kus toodi välja tolleaegse 15 liikmesriigi ruumilise planeerimise neli trendi, mis piirkonna planeerimist üldiselt iseloomustasid. Kategoriseerimise võimalikkuseks tehti mõningaid üldistusi jättes osa nüansse arvestamata. Esinenud suundumuste põhjal klassifitseeriti neli erinevat planeerimiskultuuride gruppi:

- Majandusest lähtuv regionaalne lähenemine. Ruumiline planeerimine tegeleb sotsiaalsete ja majanduslike küsimustega. Eesmärgiks piirkondade vaheline võrdsustatud jõukuse, tööhõive ja sotsiaalsete tingimuste levik. Keskvalitsus omab suurt võimu ja jagab avaliku sektori investeeringuid üle riigi.
- Terviklik, integreeritud planeerimine. Tuntakse ka raamistik juhtimise all. Ruumiline planeerimine on juhitud läbi süstemaatilise ja ametliku hierarhia riiklikult kohalikele tasandile. Keskendub rohkem ruumilisele koordineerimisele, kui majanduslikule arengule. Nõuab kõrgetasemeliste planeerimisinstiitutsioonide olemasolu ja planeerimisalast poliitilist pühendumist.
- Maakorralduslik planeerimine. Seotud maakasutuse kontrollimisega strateegilisel ja kohalikul tasandil, jätkusuutliku arengu tagamiseks. Kohalikud omavalitsused teevad suurema osa planeerimisest. Keskvalitsus teostab järelvalvet ja seab poliitilised eesmärgid.
- Traditsiooniline urbanistlik planeerimine. Tugevalt arhitektuurne, urbanistlik, tegeleb linna kujundamisega ja hoonete kontrolliga. Linnades on toimunud tsoonideks jagunemine. On mitmeid seadusi ja regulatsioone, kuid need on halvasti kehtestatud, mille tagajärjel pole planeerimine prioriteetne, väikese üldsuse toetusega. Sellest tingituna on olnud arengu kontrollimine ebaefektiivne.

Kriitiliselt antud klassifikatsiooni suhtes toodi välja, et võrdlus on liiga statistiline, jättes unarusse kultuurilised traditsioonid, -väärtused, -harjumused ja planeerimissüsteemide pideva muutumise (Farinos Dasi ja Milder 2006). Samuti kirjutas Sanderock (1998), et see illustreerib küll planeerimissüsteemide õiguslikku tausta, aga ei suuda selgitada spetsiifilisi

ruumilisi arenguid Euroopa Liidu liikmesriikides, mis on põhjustatud erinevatest traditsioonidest või kogemuslikest, kontseptuaalsetest või intuiitivsest teadmistest.

On olemas ka teisi Euroopa ruumilise planeerimise lähenemisi. Näiteks haldusliku võimu jaotumisel omavalitsuste ja keskvalitsuse vahel jaotasid Newman ja Thornley (1996) Euroopa riigid viite kategooriasse: Napoleoni koolkond, Suurbritannia, Skandinaavia, Ida-Euroopa, Germaani.

Euroopa Liidu liikmesriikide arv on pidevalt kasvanud, ulatudes 2013. aastaks 28ni. Riikide lisandumisega suureneb kultuuriline ja rahvuslik mitmekesisus, muutes liidusiseselt kõiki osapooli rahuldavate kompromisside tegemise üha raskemaks. Sellepärast ei saa ruumilist planeerimist võtta ainult endogeense protsessina, vaid riigi konkurentsivõimelise arengu tagamiseks tuleb teha rahvusvahelist koostööd (Kienling ja Othengrafen 2009).

Kirjanduses on Euroopa ruumilist planeerimist defineeritud, kui strateegilist lähenemist koordineerimaks ruumilise mõjuga poliitikat horisontaalselt, erinevate valitsuste vahel vertikaalselt ja geograafiliselt üle halduspiiride (Faludi 2010; Williams 1996) Euroopa Liidu sisene mitmekesine kaasatus planeerimisse on suurendanud inimeste teadvust ja tekitanud konkureerivaid visioone, mis ei ole tingimata professionaalide omad (Luukkonen 2015).

Euroopa tegevuskava, mis 2007. aastal vastu võeti, keskendub esimest korda kõige muu kõrval ka kultuuride mitmekesisuse tunnustamisele ja kultuuridevaheliste dialoogide edendamisele (CEC 2007). On ka arvamusi, et hoolimata protsesside avatusest ja võimu suhete keerukusest, valitseb arusaam, milline on, ja milliseks peaks kujunema piiramatult mobiilsuse ja ühenduvusega Euroopa (Moisio ja Luukkonen, 2014).

Kultuuri tähtsust ruumilises planeerimises võib näha ka Euroopa Liidu piiriülestes koostöödes (INTERREG, URBAN, URBACT), millega on tegeletud alates 1990. aastatest (Kienling ja Othengrafen 2009). Näiteks Euroopa Regionaalarengu Fondi poolt rahastatud INTERREG on loodud vähendamaks erinevusi piirkondade majanduse, sotsiaalsete arengute ja keskkonnasäästlikkuse vahel, võttes arvesse territoriaalselt erinevaid võimalusi (INTERREG 2014).

1.2 Postsotsialistliku Euroopa planeerimiskultuur

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist nägid paljud postsotsialistlikud riigid võimalust liituda Euroopa Liiduga, et suurendada majanduslikke võimalusi ja vähendada sõltuvust Venemaast (Adams 2008). Avanenud globaliseerivas maailmas olid tekkinud poliitilised muutused väga

kiired. Riigi regionaalselt ühtsustatud arengut ei osanud poliitikud ja avalikkus kohe mõista ja algusaastatel oli planeerimine endiselt seotud plaanimajandusega (Dagilienne 2006).

Mercier (2008) kirjutab, et Euroopa Liidu mõju kasvades hakkasid värsked liikmesriigid mõistma regionaalsete toetusfondide saamiseks planeerimise vajalikkust. Edasi rahvusvaheline mõju üha suurenes ja järjest rohkem võeti üle Lääne-Euroopa planeerimiskontseptsioone, üheks põhjuseks võib kindlasti pidada rahvusliku eliidi avatust Euroopa Liidu mõjudele (Batt ja Wolczuk 1999). Selliselt üle kantud ideed ja põhimõtted on üheks euroopastumise näiteks.

Jaakson (2000) kirjutab, et postsotsialistlike riikide üleminekul vabale turumajandusele tutvustati lääne-euroopalikku planeerimist, kui kultuuriliselt ja sotsiaalelt suurepärasem mudelit, mis oli siiski liiga lihtsustatud arvamus. Igal piirkonnal on oma kultuuriline- ja majanduslik taust ja ideaalselt töötavat lääne-euroopalikku struktuuri, mida n-ö sisse importida pole olemas.

Ida-Euroopa ruumiline planeerimine erineb Lääne-Euroopast just kiiresti muutuva majanduse, poliitilise maastiku ja madala usaldusega valitsuse osas (Jauhiainen 2013). See on tingitud just kultuurilistest ja ajaloolistest erinevustest. Uurimused on näidanud, et ruumilise planeerimise euroopastumine toimub piirkonniti erinevalt ja Ida-Euroopa riikides on see toimunud vaieldamatult kiiresti (Böhme 2002; Dabinett ja Richardson 2005; Giannakourou 2005).

1.3 Eesti planeerimiskultuur

Üleminek vabale turumajandusele ja sellega kaasnenud muutused majanduse struktuurides mõjusid Eesti riigi arengule murranguliselt: 1990. aastate lõpuks oli majanduskasv kahekordistunud (Raagmaa ja Stead 2013). Suureks struktuurimuutuseks oli uus erastamispoliitika, kui suur osa avaliku sektori varadest anti erasektori kätte. Endise Nõukogude Liidu riigina pöörati 1990. aastate algul planeerimisele minimaalset tähelepanu (Nedovic-Budic 2001).

Hilisemalt sarnaselt paljudele teistele Ida-Euroopa riikidele asendati Eesti varane minimaalne ruumilise planeerimise- ja poliitika struktuurid Lääne kolleegidelt õppides (Raagmaa, Kalvet ja Kasesalu 2013). Edasi toimus väga hüppeline areng, kui majanduskasv oli 1990. aasta lõpuks peaaegu kahekordistunud ja töötuse osakaal üks väiksematest Euroopas (Raagmaa ja Stead 2013). Autorid toovad välja, et tänu nii hüppeliselt toimunud arengule olid 2008. aastal tabanud majanduskriisi tagajärjed väga valusad, tööpuudus suurenes oluliselt, kasvasid regionaalsed probleemid seoses inimeste lahkumisega maapiirkondadest ja kogunemisega

Tallinna ümbrusesse. See süvendas Eestis regionaalseid probleeme veelgi, tekitades suurt ebavõrdsust piirkondade arengus. Statistikaameti andmetel (2011) on Tallinna SKP kasvanud jõudsalt ja ainuke piirkond, millel lisaks pealinnale SKP üle keskmise, on Tartu.

Riigiteataja veebilehekülje Planeerimisseaduse lehel redaktsioone võrreldes selgub, et muutusi on tehtud pidavalt parema ruumi planeerimise tagamiseks, täpsustades näiteks planeeringute tingimusi või kooskõlastamise nõudeid. 2015. aasta seisuga on ruumiline planeerimine Eestis reguleeritud planeerimisseadusega, mille eesmärgiks on tagada demokraatlikult ühiskonnaliikmete vajadusi ja huve arvestava demokraatliku, pikaajalise, tasakaalustatud ruumilise arengu, maakasutuse, kvaliteetse elu- ning ehitatud keskkonna kujunemiseks, soodustades keskkonnahoidlikku ning majanduslikult, kultuuriliselt ja sotsiaalselt jätkusuutlikku arengut (Planeerimisseadus 2015).

Kuna Eesti ühiskonnas toimunud muutused viimase 20. aasta jooksul on olnud väga kiired, siis on väga raske edasist arengut prognoosida, aga toimunud protsesside mõistmine seda kindlasti soodustab.

1.4 Geert Hofstede kultuuridimensioonid

Nagu pole identseid inimesi, kes täpselt samamoodi mõtleksid, pole ka täiesti ühesuguseid ühiskondi. Riigi juhtimisel mõisteti 1970. aastatel, et samu printsiipe rakendades ei garanteeri see erinevates ühiskondades samu tulemusi (Hofstede 1983). Dear (2002) rõhutab kultuurilise mitmekesisuse olulisust, igas regioonis või piirkonnas on vähemal või rohkemal määral erinevad institutsioonid, traditsioonid, väärtused ja suhtumine.

Aastatel 1967 – 1978 oli Geert Hofstedel võimalus uurida inimeste väärtushinnanguid enam kui 50 riigist. Uuringus osalenud inimesed töötasid rahvusvahelise firma IBM (*International Business Machines*) tütarettevõtetes. Saadud tulemustest selgusid, kuidas erinevad samas ettevõttes töötavate inimeste väärtushinnangud riiklikult. Autor töötas kogutud andmetest välja aspektid, mida saab mõõta võrreldes teiste kultuuridega. (Hofstede, Hofstede ja Minkov 2010)

Hofstede (1983) nimetas terminoloogiliselt rahvusliku kultuuri iseloomustamiseks välja töötatud neli aspekti dimensioonideks ja need on:

- Suur või väike võimudistants;
- Individualism versus kollektivism;
- Tugev või nõrk ebakindluse vältimine;

- Maskuliinsus versus feminiinsus.

Hiljem lisandusid veel:

- Pikaajaline versus lühiajaline orientatsioon (Hofstede & Bond, 1988);
- Järeleandmine versus piiramine (Hofstede, Hofstede ja Minkov 2010).

Tuginedes planeerimise empiirikale (näiteks Knielling ja Othengraffen 2009) on piirkondade kultuurilised erinevused liiga suured, et neid ruumilisel planeerimisel arvestamata jätta. Inimese mõttemaailma mõjutab sotsiaalne keskkond, kus ta on üles kasvanud ja kus ta hetkel elab. Kultuur on alati kollektiivne nähtus, kuna see on vähemalt osaliselt jagatud inimeste vahel, kes elavad ühes sotsiaalses keskkonnas (Hofstede, Hofstede ja Minkov 2010). Antud autorid viitavad tuginedes kindlale ühiskonnale ja välja töötatud dimensioonidele, millised reaktsioonid reaktsioonid mingis piirkonnas tõenäoliselt aset leiavad ja miks mõned nähtused ajalooliselt on toimunud.

Inimesed erinevad üksteisest vaimsete ja füüsiliste võimete poolest, millest kasvab välja ebavõrdsus võimu ja jõukuse jaotumisel. Võimudistantsi nähakse kui ulatust, millega väiksemat võimu omavad institutsioonid või ühiskonna liikmed lepivad, et võim on jaotunud ebaühtlaselt (Hofstede 2011). Riigi puhul saab jälgida, kui autokraatlikult toimub juhtimine.

Järgmise dimensiooni all peitub peamine uurimusküsimus indiviidi huvide eelistamises rühma huvidele. Skaala ühes otsas valitsev individualism on defineeritud kui situatsioon, kus inimene on kohustatud enda huvide ja soovide eest ise seisma. Kollektivism on defineeritud kui situatsioon, kus inimesed kuuluvad gruppi või kollektiivi ja nende vahelised sidemed on väga tugevad, sünnitakse kollektiivi, milleks on kas suur perekond, hõim või küla. Kõik kollektiivsesse gruppi kuulujad peavad üksteise huvide eest seisma. Vastutasuks on liikmete vaheline lojaalsus ja abistamine hätta sattumise korral. (Hofstede, Hofstede ja Minkov 2010) Planeerimises võib tõmmata paralleele kodanikeühenduste loomises ühise eesmärgi saavutamiseks.

Tuleviku osas valitseb alati mingil määral ebakindlus. Teadmatuse leevendamiseks on välja mõeldud erinevaid viise. Näidetena võib tuua tehnoloogia arengu, seadused ja nende uuendamine ning religioon (Hofstede 2011). Kuidas ühiskond selle paratamatusega toime tuleb, seda aktsepteerib või selle osas midagi ette võtab, hindab Hofstede ebakindluse vältimise dimensiooniga. Ühiskonnad, mis on nõrgad ebakindluse vältijad, võtavad riske kergekäeliselt, muutustesse suhtutakse tolerantselt ja endi tööd ei võeta väga tõsiselt

(Hofstede 1983). Tugevad ebakindluse vältijad ei lepi tuleviku paratamatusega, proovides seda võimalikult palju kujundada (Hofstede, Neuijen, Ohayv ja Sanders 1990).

Kõik ühiskonnad koosnevad meestest ja naistest. Hofstede (1983) dimensiooni maskuliinsus versus feminiinsus on põhiküsimuseks rollide jaotumisel sugude vahel. Mõned ühiskonnad lubavad meestel ja naistel valida ise, millist rolli keegi tahab täita, teised aga teevad selget vahet, mida peaksid tegema mehed, mida naised (Hofstede, Hofstede, Minkov 2010). Antud töö puhul pakub huvi autori kirjeldatud maskuliinsed ja feminiinsed väärtused ning kuivõrd on toimunud Eesti ühiskonnas selles vallas muutusi. Nendeks väärtusteks on (Hofstede, Hofstede, Minkov 2010):

Maskuliinsed väärtused:

- Teenistus;
- Tunnustus;
- Edenemine;
- Väljakutsed.

Feminiinsed väärtused

- Head tööalased suhted;
- Koostöö;
- Head elutingimused;
- Tööalane kindlus.

Pikaajalisuse väärtused on sihikindlus, säästlikkus, staatusele vastavad suhted ja häbitunne. Lühiajalise orientatsiooni tunnusteks on sotsiaalsed tagatised, traditsioonide austamine, personaalne kindlus ja stabiilsus. (Hofstede 2011)

Järeleandmine versus piiramine – viimane dimensioon, mis lisati 2010. aastal ilmunud raamatus „*Cultures and Organizations: Software of the Mind*“, koostöös Gert Jan Hofstede ja Michael Minkov’iga. Nimetus on pandud viimase autori poolt. Põhineb samuti World Values Survey andmetel ja on vähemal või rohkemal määral täiendus pikaajalisele- vs lühiajalisele orientatsioonile, olles nõrgas negatiivses korrelatsioonis. Järeleandev ühiskond lubab inimestel rahulduda tavalistest ja loomulikest soovidest, nagu elu nautimine lõbutsedes. Piirav ühiskond kontrollib soove ja vajadusi reguleerides neid rangete ühiskondlike normidega. (Hofstede 2011)

2. Materjal ja metoodika

2.1 Uurimisküsimused

Uuritakse Eesti suuremate linnade – Tartu ja Pärnu – näidetel, millised on olnud planeerimisprotsessides toimunud muutused ning seejärel püütakse neid analüüsida. Muutuste kirjeldamiseks ja analüüsimiseks kasutatakse Hofstede (1983) väljatöötatud kultuuridimensioone, mille ühiskonna muutuste tulemusel võiks hüpoteetiliselt planeerimisest mõjutatult olla järgmised:

1. Võimudistants ja kartus võimudega vastuollu minna on oluliselt vähenenud, siis avalikkus osaleb märksa aktiivsemalt planeeringute aruteludel.
2. Sunnitud kollektivismist 1990ndatel ja 2000ndatel äärmuslikku individualismi kaldunud ühiskond on taas väärtustamas kollektivismi, mistõttu kasvab kogukondlikkus ja ühtlasi ka aktiivne osalus planeeringutes.
3. Ehkki ühiskonnas domineerivad jätkuvalt maskuliinsed väärtused, nagu majanduskasv, tulu teenimine, tunnustus ja väljakutse lahendamine, siis on üha enam hakatud tähelepanu pöörama feminiinsetele väärtustele, nagu koostöö, vähemuste huvide kaitse, heade elutingimuste pakkumine ja kindlustunne. See tähendab ka soovi enam diskuteerida, leidmaks erinevaid osapooli rahuldavaid lahendusi.
4. Võib eeldada, et võrreldes 1980ndatega on Eesti ühiskond märksa avatum uuendustele ja ka informatsioon on palju kättesaadavam, siis ollakse muutustele ja uute teadmiste rakendamisele märksa avatum.
5. 1980. aastatel idee poolest pikaajaline planeerimine ei olnud seda tihti, mistõttu sageli valdasid *ad hoc* lahendused. Kuna võib eeldada, et ühiskonna dünaamilisus on kasvanud, napib nii lühi-, kui pikaajalist planeerimist.

2.2 Uurimismeetodid

Ekspertintervjuude puhul olid valimisse sobimiseks olulised järgmiste tunnuste olemasolu:

- Töökoht planeerimisvaldkonnas;
- Tööalane seotus Tartu või Pärnuga;

- Kokkupuude ja teadmised 1990. – ja 2000. aastatel Eesti planeerimises toimunud sündmuste ja muutustega.

Valimisse sobivad inimesed leiti tänu soovitustele ja internetis leiduvale avaliku infole. Intervjuud teostati kahe eksperdiga, kes täitsid täielikult eelpool mainitud kriteeriumid.

Intervjuud toimusid 2016. aasta kevadel Pärnus ja Tartus. Üheks intervjuueeritud eksperdiksi oli Pärnu Maavalitsuse arengu- ja planeeringuosakonna arengutalituse juhataja, teine ekspert oli Tartu Linnaplaneerimise ja maakorralduse osakonna üldplaneeringu ja arenguteenistuse juhataja. Intervjuud viis autor läbi isiklikult ja salvestas intervjuueeritavate loal. Küsimused koostati lähtuvalt uurimisküsimusele, mis jaotati dimensioonide kaupa gruppidesse. Poolstruktureeritud intervjuude paindlikkus võimaldab hästi teemasid analüüsida, üks-ühele võrdlemine ei pruugi aga olla võimalik, kuna ekspertide puhul võivad teemaarendused olla erinevad (Vihalemm 2010). Tulemused muutuste hindamiseks kategoriseeriti vastavalt Hofstede dimensioonidele ja tõestatakse tekstiliselt intervjuueeritavaid tsiteerides.

Dokumendianalüüsi kasutati faktoloogia väljaselgitamiseks. Kuna uurimise all oli Pärnu linn, sobis valimisse dokument, mis käsitles Hotell Delfine ebaseaduslikult lammutatud osa. Pärnu Linnavalitsus võimaldas autorile juurdepääsu Pärnu linnas asuvale Supeluse 22 ehitise omavolilise juurdeehituse likvideerimise kaasusele. See võimaldas jälgida planeeringu kronoloogilist käiku, analüüsida avaliku- ja erahuvi pörkumist, eraettevõtte, täidesaatva- ja kohtuvõimu omavahelist suhtlemist. Samuti osapoolte avatust kokkulepetele ja linnaelanike kaasatus ja huvi antud vaidluses.

Meediakajastust uuriti märksõnade abil eesti suurimates päeva- ja nädalalehtedes. Vaatluse all olid aastatel 2001 – 2015 päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht ilmunud uudislood. Nädalalehele Eesti Ekspressile saadi juurdepääs 2003, 2006 ja 2015 aastatel ilmunud artiklitele. Lehe otsingumootoris otsiti sobivaid artikleid järgmiste märksõnadega: üldplaneerimine, detailplaneerimine ja kaasamine. Kõikides artiklites, kus vähemalt korra oli mainitud vastavat märksõna, loeti teema meedias kajastatuks.

3. Tulemused

3.1 Ekspertiintervjuu tulemused

Iga dimensiooni kohta tehtud tähendused tuuakse eksperte tsiteerides ja neid põhjendades välja.

- **Suur või väike võimudistants**

Intervjuude puhul tuleb välja, et kartus võimudega vastuollu minna on viimase 20 aasta jooksul oluliselt vähenenud. Seda tänu planeerimisel levinud oluliselt suuremale kaasatusele, avatusele ja teadlikkuse kasvule. Ekspertid tõid küll välja planeerimisel suurema avalikkuse osaluse, aga erinevate ametnike poolt toodi välja tsentraliseerituse kasv ja seaduste poolt suurem reguleeritus.

Võimudistantsi ja kartust võimudega vastuollu minna vähendab inimeste kaasamine planeerimisprotsessidesse. Seda, et inimeste kaasatus on suurenenud, tõestavad ekspertide ütlused.

- „Tänapäeval on huvigruppide kaasatus suurem, kuna seda jälgitakse ka pingsamalt, et see on kahepidine asi.“ (ekspert 1)
- „Samas võrreldes 90ndatega on ka kodanikud ise aktiivsemad, kas ise otseselt kodanikena või kodanikeühendustena. See käib eriti suuremate asulate kohta. Eriti siin Pärnus.“ (ekspert 1)
- „Ütleme nii, et 1995 – 2000 see kaasamine oli suhteliselt formaalne ja inimesed ei tulnud kaasa. Nad ei saanud aru, mis see planeerimine on. Aga eriti pärast seda, kui planeeringud läksid interneti ja koduleheküljele ja muutusid interaktiivseteks, siis inimesed tulid oluliselt rohkem kaasa.“ (ekspert 2)

Toodi välja, et kuigi avatuse printsiibid on olnud samad alates 1995. aastast ja huvi korral on alates selles ajast kõigil võimalus planeeringute kohta informatsiooni küsida, on kasv tekkinud ajaga. Pidev kaasamine vähendab inimeste distantseeritust ja tõstab julgemalt esile nende arvamust. Mis peegeldab, kõik asjad vajavad alguses harjumist.

- „ 90ndate lõpust tuleb arvestada sellega, et planeerimisseadus on alates 95-aastast, avatuse printsiibid on olnud seaduse kohapealt kogu aeg ühed-samad, on avalikustamine, avalikkuse kaasamine ja kõik need on seaduses kirjas, kogu vahe ongi selles, kuidas ta on praktikasse läinud. Teine moment on see, et inimesed tunnevad väga palju muret lisaks oma krundile ka linna üldise keskkonna kujunemise üle. Poliitiline maastik on Tartus ühesugune olnud, aga linn on seda kaasamist kogu aeg, mis siin salata, et rahvale ikka meeldida püüdnud elavdada. Kui lähete praegu siia Poe tänavale, näete üldplaneering on sinna ülesse pandud, mida ei ole enne mitte kunagi olnud. Meie huvides on kätte saada võimalikult palju inimeste arvamusi. Väga palju on muutunud küll. On muutnud, aga põhiolemus on ikka sama, need kes on tahtnud teada saada, need on saanud teada ka planeeringust 1995. aastal ja samamoodi nüüd.“ (ekspert 2)

Teadlikkuse kasvu tõestab ka inimeste suurem huvi neid puudutavate planeeringute osas ja enda arvamuse avaldamine, tihti just siis, kui midagi ei meeldi või on vastumeelt. Mõlemad eksperdid tõid välja kirjavahetuse suurenemise. Ühe põhjusena nähti ka kommunikatsiooni lihtsustumist.

- „ Tänapäeval on planeerimine rohkem avatud, igas mõttes. Rahvas on saanud teadlikumaks, on tekkinud internetivõimalused, meedia pöörab rohkem tähelepanu.“ (ekspert 1)
- „ Võrreldes 90. aastatega on kirjavahetus seoses planeeringutega meie majas suurem. Ja tihti ju kirjutavad need, kes avaldavad rahulolematust. Kas nad teevad ettepanekuid seoses maakonnaplaneeringutega, või ei olda kohalike omavalitsuste planeerimistegevusega rahul. Ei meeldi mingi detailplaneeringud näiteks.“ (ekspert 1)

Inimeste aktiivsemale osalusele planeeringutes on väga soodustavalt mõjunud ka interneti areng, mis on teinud informatsiooni kättesaadavuse kordades kergemaks. Tänu sellele saadakse rohkem teada kodanike õigustest ja osatakse paremini enda eest seista. See tähendab, et teadlikkuse kasvamisega kujuneb inimestel oma seisukoht ja soov see välja öelda.

- „Ütleme nii, et 1995 – 2000 see kaasamine oli suhteliselt formaalne ja inimesed ei tulnud kaasa. Nad ei saanud aru, mis see planeerimine on. Aga eriti pärast seda, kui planeeringud

läksid internetti ja koduleheküljele ja muutusid interaktiivseteks, siis inimesed tulid oluliselt rohkem kaasa. On kaks momenti, esiteks inimesed on väga teadlikuks muutnud, mis asi see planeerimine on ja kasutatakse juriste, et oma õigusi kaitsta, kohe. Planeering on läinud väga juriidiliseks“ (ekspert 2)

Võimudega vastuollu mineku hirmu vähenemist tõestab avatud meedia, mis täitab n-ö valvekoera rolli ning mis kodanikele informatsiooni jagades võib tekitada vastakaid arvamusi.

- „Eks meedia otsib ka konflikti, eks inimesed on õppinud ka valusatest kogemustest, vahel see NIMBY-sündroom avaldub ka Eestis, jah. Vahel tundub ka, et aina tugevamalt ja rahvas on saanud teadlikumaks, võrreldes sellega, mis olukord oli näiteks 1996 aastal.“ (ekspert 1)

Paradoks tekkis seoses uurimisküsimuses hüpoteetiliselt väidetud võimudistantsi vähenemise ja ekspert 1 vastuse planeerimise tsentraliseeritust puudutava küsimuse osas. Tõstes esile tsentraliseerituse suurenemise peale 90. aastaid.

- „Mulle tundub, et tänapäeval on planeerimise tsentraliseeritus suurem, kui 90. aastate lõpus, näiteks, kui me praegu tegime maakonna planeeringut. 90. aastatel oli seda vabadust ja loovust rohkem, me tegime Eestis 98. aastal esmaprojektina ära Eestis esimese maakonnaplaneeringu, mis ka 98. aasta lõpus kehtestati ja kõikides Pärnumaa volikogudes vastu võeti, et siis oli seda vabadust ja loovust rohkem, aga nüüd, kus me teeme uut maakonnaplaneeringut on meil meetodika rohkem ette antud ja praegune planeerimisseadus võrreldes tolleaegse planeerimis- ja ehitusseadusega on natuke juba teise ajastu ideoloogiat kandev, et praegu see loovuse säng on kitsam ja mängureglid rohkem paigas. Nüüd on jälle see oht tekkinud, et planeerimine liigub rohkem juristide pärusmaale.“ (ekspert 1)

Sarnane tendentsi, et planeerimine on järjest paremini reguleeritud, rõhutab ka järgnev tsiteering.

- „Praegu on seadusandlus tulnud kõvasti järgi ja asjad on reguleeritud, aga kaalumisevabadus on omavalitsusele ja riigile jäänud. Normatiivne planeerimine see ei ole, mis praegu on.“ (ekspert 1)

• Ebakindluse vältimine

Uurimusküsimuses tõstatatud väide, et info kättesaadavuse suurenemisega, kasvab inimeste avatus muutustele, antud intervjuudes tõestust ei leidnud. Toodi küll välja tänu lihtsustunud kommunikatsioonile suuremat tagasisidet ja ettepanekute hulka, aga muutuste elluviimist pidasid mõlemad eksperdid endiselt väga raskeks. Igale uuele planeeringule leidub vähemal või rohkemal määral vastasseisu, tendentsi muutust selles pole täheldatud. Pigem hinnati inimeste valmisolekut muutusteks isegi väiksemaks, seoses kogemuste ja teadvuse kasvuga.

- „Inimeste valmisolek muutusteks tundub minule inimestel mentaalselt väiksem kui 90. aastatel, võib-olla on selle suurenemiseks vaja raputusi, et pilti sassi lüüa.“ (ekspert 1)
- „Inimeste teadlikkus on suurem, võib-olla sellevõrra järgitakse rohkem planeeringute struktuuridest kinnipidamist.“ (ekspert 1)
- „Ühiskonna vastuvõtlikkus muutustele on jätkuvalt raske, muutusi ära planeerida on väga raske. Kui arvestada näiteks kõiki üldplaneeringu koostamise ajal ettepanekuid sildade kohta, siis ei saaks ühtegi silda ehitada, sest keegi on ühes kohas vastu, keegi on teises kohas vastu. See, kus elukeskkond muutub, ja ta on praegu ka nagu normaalne elukeskkond, siis üldiselt on see vastuseis.“ (ekspert 2)
- „Kuna vahendeid tagasisideme saamiseks on oluliselt juurde tulnud, siis tagasiside on rohkemaarulisem, aga ikkagi inimolemus on muudatuste suhtes tõrjuv. Meil on suurepärane näide kesklinna üldplaneeringus pargid versus hooned. Igasuguseid muudatusi on väga raske saada.“ (ekspert 2)

• Maskuliinsus versus feminiinsus

Eesti maskuliinses ühiskonnas arvestatakse ekspertide sõnul üha enam feminiinsete väärtustega. Kui 90. aastatel oli väga individualistlikult kasumi teenimine ja enda tahtmise saamine võimalikum, on see protsesside avalikkusest, suurest kaasatusest ja inimeste teadlikkuse kasvuga muutunud üha keerulisemaks ja rohkem inimesi hõlmavaks protsessiks. Selles osas on küll pikk tee minna võrreldes Põhjamaadega, aga suundumus on olnud selles suunas. Pole kindel, kas täpselt selliste väärtusteni üldse jõuda tahetaksegi. Feminiinsete väärtuste levikul mängivad suurt rolli ka kodanikuühendused. Ekspert 2 tõi välja, et ta ei vastandaks maskuliinseid väärtusi feminiinsetega. Ühiskonna toimumiseks peavad nad olema

omavahel tasakaalus. Tuues välja elulisi näiteid, kuidas majanduskasv ja tulu on seotud kindlustunde ja heade elutingimuste pakkumisega Tartu linna puhul.

- „Kui sul ei ole tulusaajat, kellelt sa saad kaubelda teatud elukeskkonna kvaliteeti välja, ütleme näiteks Tasku ümbruses, et oleks ilus. Saad ehitusloa, siis kui paned need viis puud. Kui neid ei oleks, siis ei saaks me ka elukeskkonda parandada. Need on seotud, neid ei tohi vastandada.“ (ekspert 2)

Samuti tõi ekspert välja elulise näite, kuidas Lembitu Konsumi arendaja ehitas, selleks, et saada poele ehitusluba välja Tammelinna elanikele valgusvoori üle Riia maantee. Näiteid on teisigi, Vitamiini Selver ja ringristmik või Narva maantee Maxima ristmik, kus arendajad pidid oma osaluse andma. Sellega seoses on võrreldes 1990. aastatega toimunud suured muutused, kui arendajale lihtsalt anti ehitusluba. Nüüd on sellel omaette väärtus. Sellest lähtuvalt võib väita, et ka feminiinsete väärtustega arvestamine on kasvanud.

Vähemuste huvid, kellel esinevad näiteks füüsilised puuded planeeringutes arvestamise kohustuse on Eesti riik läbi oma normatiivi õigusaktide omavalitsustele ette reguleerinud. Sellega saab kuuldavaks ka erivajadustega inimeste hääl, kui on ehitatud trepp, mis pole ratastoolisõbralik.

Vähemuste huvidega arvestamisel tõi ekspert välja Tartu linnas integratsiooniprobleemid. Kus vene rahvusest linnaelanike hääl pole planeeringutes üldse kuulda, elades nagu teises dimensioonis. Selle probleemiga on tegeletud ja proovitud erinevaid viise neile lähenemiseks, näiteks venekeelsed raadio intervjuusid, aga tõhusat viisi pole leitud.

- **Individualism versus kollektivism**

Sellest, kuidas äärmuslikku individualismi kaldunud ühiskond on taas hakanud väärtustama kollektivismi, on heaks näiteks kodanikeühenduste tekkimine ja nendega üha jõulisemalt arvestamine. Kollektiivsuses peitub tihti suur jõud planeeringute käiku muuta. Näiteks ekspert 1 tõi välja, et Pärnus on piirkondi, kuhu on jäänud jalgpallistaadion püstitamata tänu kohalike inimeste suurele koondatud vastuseisule. Selles, et muutusi on kollektiivsuses esile kerkinud toovad välja mõlemad eksperdid.

- „Kodanike ühenduste roll, kui mälu mind ei peta oli 90. aastate lõpul oli olematu, olid küll Eestis mõned ärksad, aga planeeringutes mitte nii väga. Mul tuleb meelde MTÜ Hoia Eesti Merd. Nüüd on pilt parem, aga arenguruumi on kõvasti, kui me vaatame Läänemaid.“ (ekspert 1)

Ekspert 2 toob välja ka seadusemuudatuse 2005. aastal, millega anti kodanikeühendustele suurem sõnaõigus planeeringutes kaasa rääkida. Sellest lähtuvalt muutub kodanikeühenduste kaasamine planeerimisse kohustuslikuks, kui nad selleks soovi avaldavad. Ekspert väidab, et kodanikeühenduste aktiivsus on jõudsalt Tartus kasvanud alates Supilinna üldplaneeringu koostamisest, mis jõustus 2001. aastal. Praeguseks on kodanikuühenduses Tartus kõigis linnaosades. See läheb hästi kokku hüpoteetilise uurimisküsimusega, et kasvab kogukondlikkus ja ühtlasi ka aktiivne osalus planeeringukultuuris. Seda tõestab ka järgnev eksperdi väide.

- „Praegu näiteks me peame üldplaneeringu koostamisel peame kõikide linnaosade seltsidega koosolekuid ja arutame koos. Väga avatud on.“ (ekspert 2)

- **Pikaajaline versus lühiajaline orientatsioon**

Ekspertid ei osanud hinnata, kas planeerimisel lähtutakse lühiajalisest või pikaajalisest orientatsioonist. Pigem sõltub kõik hetkelisest olukorrast.

- „Vot sellele aspektile mina ei tähele pannud, et seda järgitaks. Vahel on, et see planeering aitab kiirelt, mingi põletava probleemis lahendamiseks. Et seda nüüd eraldi järgitaks, mina ei ole tähele pannud.“ (ekspert 1)

Samuti ei hinnatud väga kõrgelt arendajate lähtumist säästva arengu printsiibist. See ideoloogia polevat arendajateni jõudnud, kus tihti valitakse just soodsaim lahendus. Näitena tõi ekspert 2 välja, et soovitades ehituseks puitu, eelistatakse ikka betooni selle hinna tõttu.

Toodi välja, et traditsioone küll järgitakse, aga kõik oleneb kontekstist.

- „Ikka mingeid väärtusi järgitakse, ma ei mäleta, kas tehti Pärnu linna arengukava, või tehti Pärnu üldplaneeringut, siis hakati rääkima nendest väärtustest. Ja tihti need inimesed, kes mingites omavalitsustes koostavad arengukavasid, seda ei teadvustata nii palju, aga mingil määral ikka järgitakse. Kas meil siin Pärnuski on juba mingi muinsuskaitseala kokkulepitud ja üleriigilised regulatsioonid“ (ekspert 1)

- „Häbitunne, nii ja naa. On täiesti süüdimatuid vendi, keda see ei peata, vahel tundub ka, et kasutatakse tankiste, aga enamus inimesi on ju normaalsed ja Eesti on väike ühiskond, ju ta ikkagi segab. Vahel hoiavad tagasi ka ajakirjandus ja kodanikud ise.“ (ekspert 1)

Tuuleparkide rajamisel inimeste elamiste kõrvale on üks selline paradoks. Ta on küll keskkonnasõbralik ja annab energiat, samas rikub ära kohalike inimeste elukeskkonna. Arendaja soovib kasumit, pikas perspektiivis on keskkonnale kasulik, aga rikub ära kohaliku ruumi.

- „ Halvad näited on need, kui tahetakse tuulepark otse inimeste elamiste kõrvale panna, kui see oleks vähegi võimalik, sest ta ise ju ei ela siin, et oma kasum kätte saada. See ei lähe talle korda. Vahepeal tahab keegi arendaja, kes ise kohapeal ei ela tuulikud püsti panna, mis hakkavad kohalike inimeste eluolu häirima, et siis on see juba kokkuleppe ja kompromissi koht kohaliku kogukonnaga, üks on tulenevalt seadusandlusest ja teine kas ja kui palju on inimesed valmis seda lubama.“ (ekspert 1)

3.1 Kaasuse analüüsi tulemused

Sündmuste faabula pärineb Pärnu Linnavalitsuselt saadud kaasuse dokumentidel seoses Supeluse 22 kinnistu laiendamisega.

- 16. oktoobril 2005 väljastati ehitusluba Supeluse tn 22 hoone laiendamiseks. Tingimusega, et vana hooneosa rekonstrueerimistöodele taotletakse ehitusluba pärast detailplaneeringu kinnitamist.
- 28. märtsil 2006 tehti kinnistu omanikule ettekirjutis/hoiatus, millega nõuti ehitustööde peatamist lubatud telgedest väljapool.
- 26. aprillil 2006 teostas Pärnu Linnavalitsuse planeerimisosakond kinnistule järelvalvet, selgus, et ehitustöid oli jätkatud. Rakendati sunnivahendina sunniraha.
- 19. juulil 2006 teostas Planeerimisosakond ehitise ülevaatluse. Selgus, et ehitustöid oli jätkatud. Rakendati sunniraha.

- 4. augustil 2006 kontrollimisel selgus, et ehitustöid ei oldud peatatud lubatud telgedest väljapool. Vormistati akt. Nõuti omanikult vastavalt Ehitusseadusele, ilma õigusliku aluseta ehitise lammutamist.
- 21. augustil 2006 tehti Pärnu Linnavalitsuse poolt ettekirjutus, Supeluse 22 omavolilise juurdeehituse lammutamiseks. Hiljemalt 21. septembriks 2006. Arendaja esitas Tallinna Halduskohtule kaebuse otsuse tühistamiseks.
- 23. oktoobril 2006 Tallinna Halduskohtu otsusega rahuldati kaebus ja tühistati Pärnu Linnavalitsuse otsus lammutustegevuseks. Pärnu Linnavalitsus esitas Tallinna Halduskohtu otsusele Tallinna Ringkonnakohtusse apellatsioonikaebuse.
- 2. aprill 2007 Tallinna Ringkonnakohtu otsusega jäetakse lammutamiskohustus jõusse.
- 2. august 2007 Riigikohtu määrusega kassatsioonikaebust menetlusse ei võeta. Sellega jääb jõusse Tallinna Ringkonnakohtu otsus.
- 24. september 2007 Pärnu Linnavalitsus korralduse, milles määras kindlaks sunnivahendid, mida on tarvis rakendada, kui Supeluse 22 kinnistu omanik etteantud tähtajal vabatahtlikult korraldus.
- 7. november 2007 Tallinna Halduskohtu Pärnu kohtumaja jätab õiguskaitse taotluse rahuldamata asendustäitmise osas.
- 27. detsember 2007 Tallinna Ringkonnakohtu määrusega jäeti halduskohtu määrus jõusse.
- 21. jaanuar 2008 Supeluse 22 omandi vahetus.
- 8. veebruar 2008 Pärnu Linnavalitsus pöördus uue omaniku poole, selgitades menetluse käiku ja asjaolusid.
- 15. märts teatab Pärnu Linnavalitsus asendustäitmise kulude suurenemisest.

- 10. aprill 2008 taotleb uuest omanikus OÜ halduskohtus lammutustegevuse keelustamist. Õiguskaitse taotlus jäetakse rahuldamata.
- 24. märts 2009 liigub Supeluse 22 tagasi esialgse omaniku kätte.
- 7. august 2009 Tallinna Halduskohtu ei rahulda kaebust Pärnu Linnavalitsuse asendustäitmise kulude suurendamist õigusvastaseks.
- Asendustäitmise kulude hüvitamise nõue oli summas 997 373,55 krooni. Asendustäitmise kulud ja sunniraha nõutakse sisse täitemenetluse seadustikus.

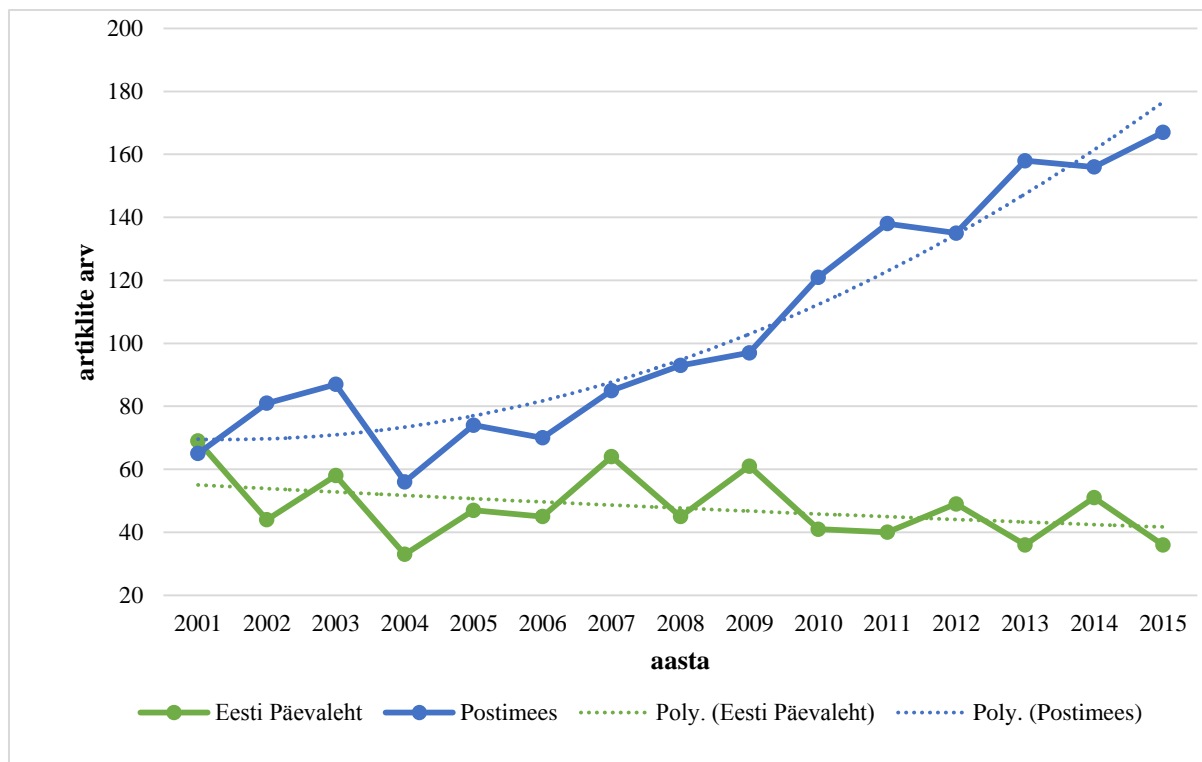
Hofstede dimensioonide raamistik

Antud kaasuse puhul puudus arendajal igasugune hirm minemaks võimudega vastuollu. Samuti käitus vastutaja, kui Pärnu Linnavalitsus, väga sihikindlalt, nõudes ehitusseadustest kinnipidamist. See ei jätnud kaheti mõistmiseks palju ruumi ja sellega jäeti Pärnu linnale sõnum, et seaduste ees on kõik võrdsed. Põrkusid arendaja maskuliinsed ja Linnavalitsuse feminiinsed väärtused.

Arendajal oli väga individualistlik lähenemine suunatud enda tulu saamisele. Linnavalitsus seisis feminiinsete väärtuste eest, et pakkuda linnaelanikele häid elutingimusi ja kindlustunnet, mille jaoks seadused loodud on. Lubades ühel inimesel seadustest üle olla, võib alati esile kerkida järgmine, kes sama soovib. Seda, et võim pole distantseerunud näitas protsessi keerukus, vaidluste pikkus ja erinevate kohtuastmete vajalikkus, mis protsessi feminiinsust veelgi suurendas. Halduskohtus tühistati Pärnu Linnavalitsuse poolt lammutamiskohustus, mis pärast apellatsioonikaebust ringkonnakohtus taas kehtestati.

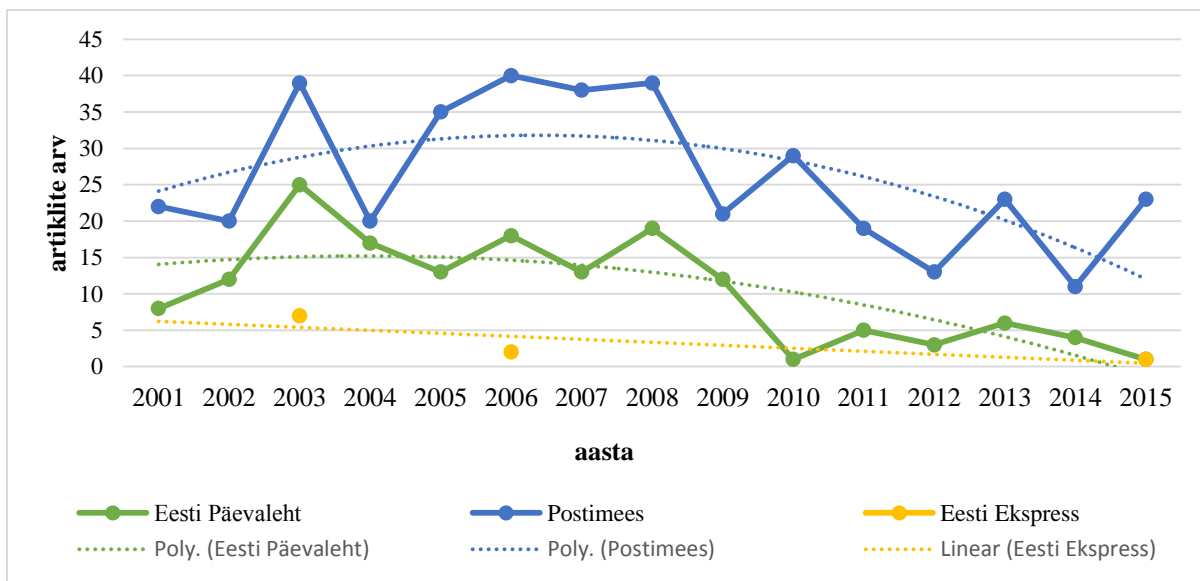
3.3 Meediaanalüüsi tulemused

Aastatel 2001 – 2015 ilmus märksõna „kaasamine“ sisaldavaid artikleid Postimehes 1583 korral, Eesti Päevalehes 719 korda. Eesti Ekspressis antud töö käigus selle märksõnaga analüüsi läbi ei viidud. Märksõna „üldplaneering“ ilmus Postimehes 392 uudisloos, Eesti Päevalehes 157 uudisloos. Eesti Ekspressis ilmus uuritava kolme aasta jooksu kokku kümme artiklit antud märksõnaga. Detailplaneeringu puhul ilmus Postimehes 1727 artiklit, Eesti päevalehes 994 artiklit ja Eesti Ekspressis 32 artiklit.

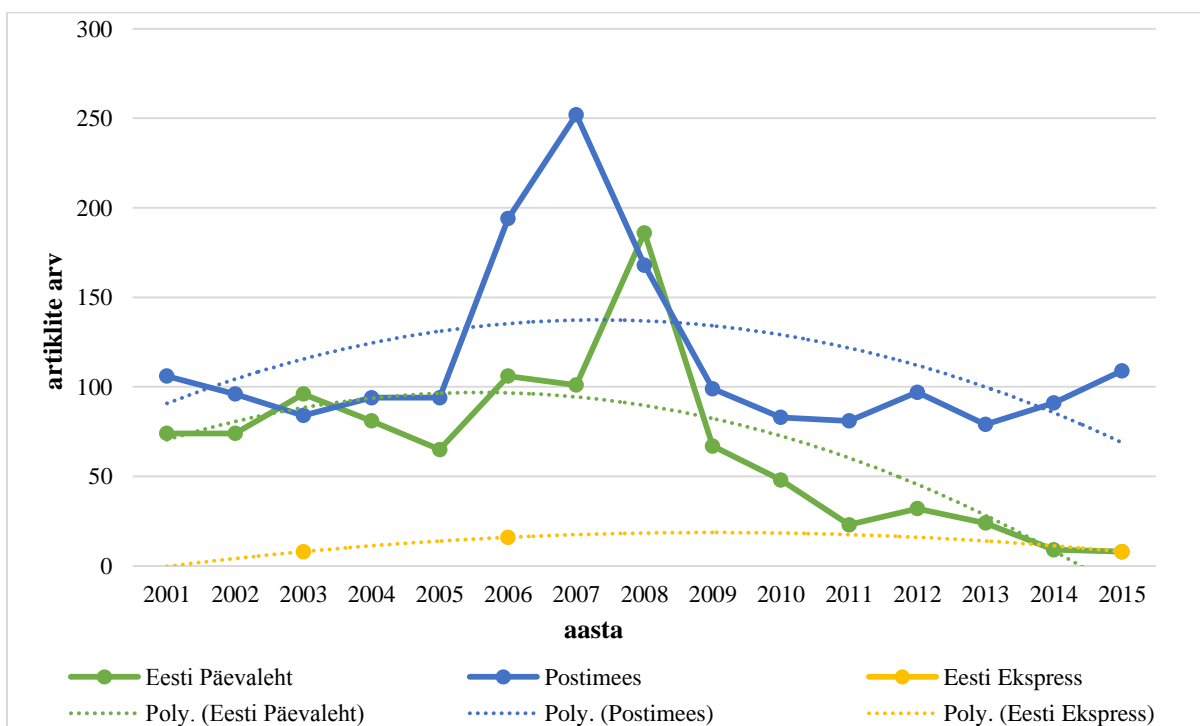

Joonis 1: Artiklite arv aastatel 2001-2015 mis sisaldasid märksõna „kaasamine“ (autori koostatud, andmed: Eesti Päevaleht, Postimees)

Kuna märksõna „kaasamine“ esinemine Postimehe ja Eesti Päevalehe veebiväljaannetes on pärast 2004. aastat summeeritult suurenenud peaaegu lineaarselt, võib arvata, et avalikkuse osalemine planeeringute aruteludel on märka aktiivsem. Kindlasti ei puurigi kõik artiklid olla seotud planeerimisega, aga üldise tendentsi kirjeldamiseks on tabel siiski sobilik. Kaasamine eeldab võimalikult paljude huvigruppide olemasolu, siis võib arvata, et sellega on suurenenud kollektivismi väärtustamine.

Joonis 2: Artiklite arv aastatel 2001-2015 mis sisaldasid märksõna „üldplaneering”(autori koostatud, andmed: Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht, Postimees)

Joonis 3: Artiklite arv aastatel 2001-2015 mis sisaldasid märksõna „detailplaneering”(autori koostatud, andmed: Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht, Postimees)

Jooniste pealt on näha, et antud lehtedes on kirjutatud igal aastal detailplaneeringuid puudutavaid artikleid rohkem kui üldplaneeringuid käsitlevaid. Sellest võib arvata, et ühiskond on rohkem huvitatud kindlaid piirkondi puudutavatest ning suurema territooriumi

põhisuunad sedavõrd huvi ei paku. Märksõnade summeerides aastate lõikes on perioodil 2008 – 2009 kvantitatiivne langus rohkem, kui poole võrra. 2008. aastal esines märksõnu kahe ajalehe peale kokku 412 erinevas artiklis ja 2009. aastal 199 artiklis. See võib olla seoses majanduslangusega planeeringute vähenemises.

4. Arutelu

Tartu ja Pärnu puhul on suurenenud avalikkuse osalemine planeeringuid puudutavatel aruteludel. Mõlemad töö käigus intervjueritud eksperdid tõstsid esile interneti olulisuse selles. Pärast planeeringute muutumist interaktiivseks ja lihtsamini kättesaadavaks on kasvanud inimeste teadlikkus. Sellega on suurenenud vastandumine ja planeeringute osas rahulolematuse näitamise osakaal. Tihti avaldatakse just rahulolematust, aga mitte poolehoidu, saades sellega mittemeeldimise ebaproportsionaalselt suure.

Avalikkuse osalemisel planeeringutes, tõstis ekspert 1 esile meedia kasvava tähelepanu. Märksõnapõhine meediaanalüüs näitas sõna „kaasamine“ sisaldavate ajaleheartiklite kvantitatiivset kasvu 2004. aastast alates väikeste kõikumistega peaaegu lineaarselt. Mis kinnitab ka ekspert 2 sõnu, et kaasamisele on Tartus üha suuremat tähelepanu pööratud, tuues näiteks, et Tartu üldplaneeringu koostamisel peetakse läbirääkimisi kõikide linnaosade seltsidega.

Võimudega vastuollu minemise hirmu ei saa tähendada ka Hotell Delfine kaasuse puhul. Pigem vastupidiselt, kui Pärnu Linnavalitsuse märkuseid ignoreeriti. Muidugi ei saa ainult selle põhjal väita, et Pärnus kartus võimudega vastuollu minna üldiselt kuidagi vähenenud on, aga protsesside keerukus näitab võimu jaotumist ühtlasemalt. Just võimu ühtlasem jaotamine suurendab ka inimeste hulka, kelle vahel on vaja kokkuleppeid sõlmida, jaotades planeerimispõhist võimu laiali.

Mida teadlikumaks muutuvad inimesed, seda enam väheneb ka ebavõrdsus. Mis tuleb välja ka ekspertide öeldust, et planeerimine on muutumas üha juriidilisemaks protsessiks ja inimesed üha enam oma õiguste kaitseks juristide poole pöörduvad.

Tartu puhul heaks näiteks taas kollektivismi väärtustavas planeerimisest on üha jõulisemalt planeeringute aruteludel osalevad kodanikeühendused. Hakates tekkima Tartus alates Supilinna üldplaneeringu koostamisest, mis algatati 1997. aasta lõpul ja jõustus 2001. aastal. Pärast seda on kodanikeühendused tekkinud kõigis Tartu linnaosades. Alates 2005. aastast muudeti kodanikeühenduste soovi korral kaasamine seadustega kohustuslikuks. Tihti on kodanikeühendustel võimekust planeerimise käiku mõjutada, või koguni mõne hoone ehitamise tugeva vastuseisuga ära hoida.

Hüpoteetiliselt püstitatud eeldus, et võrreldes 1980. aastatega on oluliselt suurem ja lihtsam info kättesaadavus, muudab inimesed planeerimisalastele muudatustele avatumaks, käesolevas töös kinnitust ei leidnud. Pigem tõid eksperdid välja, et inimeste teadlikkuse kasvuga on, millegi uue planeerimine muutunud isegi raskemaks. Ekspert 1 tõi oma kogemusest välja, et veel 1990. aastatel oli millegi uue planeerimine tunduvalt kergem, kui tänapäeval. Näitena toodi Tartus palju vaidlust tekitanud üldplaneering pargid versus hooned.

Samuti nähti seost hiljutise majanduslangusega, mille käigus saadud inimeste valusad kogemused ja õppetunnid pole veel ununenud. Sellega seoses ollakse igasuguste muudatuste osas väga ettevaatlikud. Seda tendentsi võis täheldada ka meediaanalüüsi puhul. Aastatel 2005 – 2008 kasvab iga aastaga Eesti Päevalehes ja Postimehes hüppeliselt märksõnade „detailplaneering“ ja „üldplaneering“ hulk. Seejärel 2009. aastal üle poole võrra väheneb.

Seda, et maskuliinses Eesti ühiskonnas on hakatud üha enam tähelepanu pöörama feminiinsetele väärtustele, tõestab nii ekspertide välja toodud üha suurenev kaasamine kui kodanikeühenduste levik. Heaks näiteks planeerimises feminiinsete väärtuste kasvust on Tartu, kus on esinenud olukordi, mil arendaja kinnistule ehitusloa saamiseks panustab ka ümbritseva elukeskkonna avalikku ruumi, näiteks ehitab välja valgusvoori. Feminiinsete väärtuste olulisust on näha ka Pärnu Linnavalitsuse ja Hotell Delfine kaasuse puhul.

Käesoleva töö põhjal võib järeldada, et Eesti planeerimiskultuuris on toimunud viimase 20 aasta jooksul märgatavaid muutusi. Suurenenud on avalikkuse osalemine planeeringutes. Kodanikeühenduste tekkimisega on suurenenud planeerimisalane kogukondlikkus. Planeerimisel on hakatud rohkem tähelepanu pöörama feminiinsetele väärtustele.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida Eesti planeerimiskultuuris võimalikke toimunud muutusi 2000ndatel aastatel Geert Hofstede dimensioonide põhjal, Pärnu ja Tartu näitel. Andmete kogumiseks teostati märksõnapõhine meediaanalüüs kolmes Eesti ajalehe veebiväljaannete arhiivides. Teostati kaks poolstruktureeritud ekspertintervjuud ja analüüsiti Hotell Delfine ebaseadusliku osa lammutamisega seotud kaasuse dokumente.

Geert Hofstede dimensioonide põhjal koostati viis uurimisküsimust, millised hüpoteetiliselt Eesti planeerimiskultuuris esinenud muutused võiksid olla. Töö tulemustest leidis kinnitust Eesti planeerimises võimudistantsi vähenemine, mil määral talutakse ebavõrdsust. Mida suurem on inimeste arv, kes planeerimisprotsessiga on seotud, seda raskem on otsuseid vastu võtta ainuisikuliselt. Suurenenud on erinevate huvigruppide kaasamine, inimeste teadlikkus ja avalikkuse osalemine planeeringutel. Tulemused leidsid kinnitust nii ekspertide intervjuudest kui meediaanalüüsist.

Suurenenud kollektivismi ja kogukondlikkust planeerimiskultuuris tõestab ühe enam kodanikeühenduste esile kerkimine. Samuti neile seadustega suuremate õiguste andmine. Heaks näiteks on Tartu linna üldplaneeringu koostamine, kus üheskoos võetakse aeg ja arutatakse arenguvõimalusi kõikide linnaosade seltsidega.

Feminiinsete väärtuste nagu nagu koostöö, vähemuste huvide kaitse, heade elutingimuste pakkumine ja kindlustunde üha suuremat arvestamist planeerimises tõestab Tartu näitel arendaja panustamine avaliku ruumi heaolu hüvanguks. Samuti toodi välja vähemustega arvestamine ja pingutused integratsiooniprobleemide lahendamiseks.

The change of planning culture in Estonia based on Hofstede's cultural dimensions during 2000s

Marcus-Heinrich Puhke

SUMMARY

Many political changes have occurred in Estonia as post-socialist country. It has had a effect for rapid changes in spatial planning as well. The purpose of this research was to study and analyse how planning culture in Estonia has changed in 2000s.

This reasearch was made by using three different methodology of studies. Two semi-structured expert interviews, keyword- based meida analysis and analysis of the case. First semi-structured expert interview was conducted with Pärnu county official and second one with Tartu city official. Media analysis was performed using planning related keywords in Estonian three main newspaper's web edition. Analysis of the case was performed using the access author received from Pärnu city administration for demolition related disputes with Hotel Delfine.

The results show that some of the hypothetically raised study questions based on Hofstede's cultural dimensiond do occur. Estonian planning has become less tolerate to inequalities in power distribution. Increase in feminine values in planning can be observed and rise of Citizens Communities relevance can be seen as sprawling value of collectivism in planning culture.

Tänuavaldused

Avaldan tänu Garri Raagmaale konstruktiivsete nõuannete eest. Lisaks tahan tänada Urmas Kaset ja Indrek Rannikut, kes nõustusid töö raames tehtud intervjuudele vastama. Tänuõnad Kaido Koppelile ja Taivo Talile töö seisukohalt oluliste materjalide jagamise eest. Suure tänu ka perekonnale, kelle toetus oli suureks abiks.

Kasutatud materjal

Adams, N. (2008). Convergence and policy transfer: An examination of the extent to which approaches to spatial planning have converged within the context of an enlarged EU. *International Planning Studies*, 13(1), 31-49.

Batt, J. R., Wolczuk, K. (1999). "The Political Context: Building New States." In *Reconstituting the Market: The Political Economy of Microeconomic Transformation*.

Böhme, K. (2002). *Nordic Echoes of European Spatial Planning*.

Böhme, K., Waterhout B (2008). The Europeanisation of planning. *European Spatial Research and Planning*. Lincoln Institute of Land Policy, 225–248.

Commission of European Communities – CEC(1997). *The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies*, Regional Development Studies, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Commission of the European Communities- CEC (2007). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European Agenda for Culture in a Globalizing World, COM(2007) 242 final, Brussels.

Dabinett, G., Richardson, T. (2005). The Europeanisation of spatial strategy: Shaping regions and spatial justice through governmental ideas. *International Planning Studies*, 10(3/4), 201–218.

Dagiliene, G. (2006). The response to regional disparities in Lithuania, in N. Adams N. Harris & J. Alden (Eds). *Regional Development and Spatial Planning in an Enlarged EU*: lk 221–244 Aldershot: Ashgate.

Dear, M. (2000). *The Postmodern Urban Condition*. Blackwell, Oxford

Dühr, S., Stead, D., W. Zonneveld. (2007). The Europeanization of Spatial Planning through Territorial Cooperation. *Planning Practice and Research*, 22, 291–307.

.Euroopa Liidu programm: INTERREG EUROPE 2014-2020 (2014). Kautatud 12.05.16
http://www.interreg4c.eu/fileadmin/User_Upload/PDFs/INTERREG_EUROPE_Cooperation_Programme_draft.pdf

European Union: The history of the European Union 1945 – 1959. Kasutatud 27.04.2016
http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm#goto_1.

Farinos Dasi, J., Milder, J. (2006). Evidence of Convergence towards a Common Model of Styles of Planning in Europe, Annex to the Final Report of the ESPON Project 2.3.2 Convergence of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level. ESPON Coordination Unit: Luxembourg.

Giannakourou, G. (2005) Transforming spatial planning policy in Mediterranean countries: Europeanization and domestic change. *European Planning Studies*, 13(2), 319–331.

Gullestrup, H. (2006). *Cultural Analysis: Towards Cross-Cultural Understanding*. Aalborg: Aalborg University Press.

Healey, P., Williams, R. (1993). European Planning Systems: Diversity and Convergence. *Urban Studies*, 30, 701–20.

Hofstede, G. (1983). The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories. *Journal of International Business Studies*, 14.2, 75-89.

Hofstede, H., Hofstede, S., Neuijen, B., Ohayv, D., Sanders, G. (1990). Source Measuring Organizational Cultures: A Qualitative and Quantitative Study Across Twenty Cases. *Administrative Science Quarterly*, 35(2), 286-316.

Jaakson, R. (2000). Supra-national spatial planning of the Baltic Sea Region and competing narratives for tourism. *European Planning Studies*, 8(5), 565–579.

Kalvet, T., Kasesalu, R., and Raagmaa, G. (2013). Europeanization and De-Europeanization of Estonian Regional Policy. *European Planning Studies*. 22(4), 775-795.

Knieling, J., Othengrafen, F. (2009). *Spatial Planning and Culture-Symbiosis for a Better Understanding of Cultural Differences in Planning Systems, Traditions and Practices. Planning Cultures in Europe*, Hamburg.

Kroeber, A. L., Kluckhohn, C. (1963). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Random House.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

- Lauristin, M., Vihalemm, P., Rosengren, K.-E., Weibull, L. (1997). Return to the Western world: cultural and political perspectives on the Estonian post-Communist transition. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Luukkonen, J. (2015). Planning in Europe for 'EU' rope: Spatial planning as a political technology of territory. *Planning Theory*, 14(2), 174-194.
- Marshall, A. 2005. Europeanization at the Urban Level: Local Actors, Institutions and the Dynamics of Multi-Level Interaction. *Journal of European Public Policy*, 12, 668–686.
- Moisio, S., Luukkonen, J. (2014). European spatial planning as governmentality: An inquiry into rationalities, techniques and manifestations. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33, 828- 845.
- Nedović-Budić, Z. (2001) Adjustment of Planning Practice to the New Eastern and Central European Context. *Journal of the American Planning Association*, 67, 38-52.
- Neil, A. (2008). Convergence and Policy Transfer: An Examination of the Extent to which Approaches to Spatial Planning have Converged within the Context of an Enlarged EU. *International Planning Studies*, 13, 31-49.
- Newman, P., Thornley, A. (1996). *Urban Planning in Europe*. London: Routledge.
- Oslen, J.-P. (2002). The Many Faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*, 40, 921-52.
- Othengrafen, F. (2010). Spatial Planning as Expression of Cultured Planning Practices: The Examples of Helsinki, Finland and Athens, Greece. *Town Planning Review*, 81, 83–110.
- Planeerimisseadus (10.11.2015), Riigi Teataja. Kasutatud 23.04. 2016 <https://www.riigiteataja.ee/akt/110112015009>.
- Raagmaa, G., Stead, D. (2013). Spatial Planning in Baltic States: Impacts of European Policies, *European Planning Studies*, 22, 671-679.
- Sanderock, L. (1998). *Towards Cosmopolis, Planning for Multicultural Cities*. Publisher: Academy Press.
- Sarbaugh, L.- E. (1988). A taxonomic approach to intercultural communication, in: Y. Y. Kim & W. B. Gudykunst. *Theories in Intercultural Communication*, 22–38.

Sykora, L. (1999). Transition states of East Central Europe. *Regional Policy and Planning in Europe*, 161–192. London: Routledge.

Stead, D. (2012). Convergence, Divergence, or Constancy of Spatial Planning? Connecting Theoretical Concepts with Empirical Evidence from Europe. *Journal of Planning Literature*, 28, 19-31.

Williams, R.-H. (1996). *European Union Spatial Policy and Planning*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.

Litsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marcus-Heinrich Puhke (sünniküüpäev 27.08.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Planeerimiskultuuri muutus Eestis 2000ndatel Hofstede kultuuridimensioonide põhjal“, mille juhendaja on Garri Raagmaa,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **23.05.2016**

Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatus – minu taust ja intervjuu eesmärk

Küsimused planeerimise kohta

Kirjeldage Eesti valitsenud planeerimist 90. aastate lõpus!

Võimudistants: mil määral talutakse võimu ja ebavõrdsust?

Kirjeldage planeerimise avatust 90. aastatel ja tänapäeval!

Millised võimalused olid 90. aastatel kodanikel kohalikuks omaalgatuseks?

Millised on need praegu?

Kuidas hindate planeerimise tsentraliseeritust 90. aastate lõpul ja tänapäeval?

Kuidas hindate vähemuste huvide tagatust planeeringutes praegu ja 90. aastate lõpul?

Kuidas on muutunud erinevate huvigruppide kaasamine planeerimisse?

Kuidas on muutunud inimeste võimalused planeeringute osas rahulolematust avaldada?

Ebakindluse vältimine: kas eelistatakse struktureeritud situatsioone või määramatust?

Kuidas hindate ühiskonna meelestatust tuleviku osas?

Kuidas hindate Eesti ühiskonna vastuvõtlikust muutustele ja uuendustele?

Kuidas on see ülekandunud planeerimisse?

Millised on valitsevad seisukohad Eesti planeerimises seoses riskide võtmisega?

Milline on ühiskondlik suhtumine planeeringuid vaidlustavatesse kodanikesse?

Maskuliinsus versus feminiinsus: kas suurt jõudlust ja võitluslikkust eelistatakse elukvaliteedile ja headele inimsuhetele?

Kuidas hindate maksimaalse tulusaamise ja elukvaliteedi- keskkonna säilitamise vahekorda Eesti planeerimiskultuuris?

Kuidas on see muutunud viimase 20. aasta jooksul?

Kuidas hindate planeerijate meeste ja naiste vahelist osakaalu?

Milline on Eesti ühiskonna suhtumine endaga mitte toimetulevatesse inimestesse?

Kuivõrd arvestatakse nendega planeeringute koostamisel?

Kuidas tunnetate tööalaselt võimuvõitlust?

Individualism versus kollektivism: **kas rühma huvisid peetakse indiviidi omast olulisemaks?**

Milline oli kodanikeühenduste roll planeerimises 90. aastate lõpul?

Milline on see tänapäeval?

Kui jõuliselt on arendajal võimalik planeerimise käiku mõjutada?

Kuidas hindate kodanike arusaamiste muutust viimase kahekümne aasta jooksul endi õigustest ja kohustustest neid ümbritsevatest planeeringutest?

Kas Eestis on planeeringute avalikustamise maht ja vahendid piisavad?

Pikaajaline versus lühiajaline orientatsioon: **kas orienteerutakse lühi või pikaajalistele plaanidele?**

Kuidas hindate Eestis koostatavate planeeringute jätkusuutlikkust?

Kuidas hindate Eestis koostatavate planeeringute arvestamist traditsioonidega?

Kuidas hindate Eesti planeerimiskultuuri lähtumist säästva arengu printsiipidest?

Kuidas mõjutab Eesti planeerimiskultuuri inimeste häbitunne?

Kuivõrd oluline on planeeringute koostamisel inimeste personaalne kindlus ja sotsiaalsed tagatised?

Järeleandmine versus piiramine: **kas inimene lepib oma loomulike soovidega või survestab tema soove ühiskonnas valitsevad normid?**

Kuidas mõjutab planeerimist ja inimest suhtumist sellesse ühiskondlikud normid?

Kuidas hindate Eesti inimeste vajadust elu nautida ja olulisust seda tagada ruumiliste planeeringutega?

Lõpetus

On Teil lisada soovitusi?